

Nr 16.

Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av väckt motion angående ändring av ordningen vid val till riksdagens andra kammare.

Uti en inom första kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 3, av herr *Lindström* hemställes, »att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla, att förberedande åtgärder bli vidtagna i syfte att avskaffa den proportionella metoden vid val till riksdagens andra kammare, så att nämnda kammare kommer att väljas på grundval av majoritetsval i enmanskretsar, varvid bostadsband icke skall tillämpas, och att riksdagen vidare måtte hos Kungl. Maj:t hemställa om att förslag till lagstiftning för detta ändamål sedermera föreläggas riksdagen».

Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till motionen.

I fråga om valsystemet och dess verkningar i vissa med Sverige jämförbara främmande länder får utskottet hänvisa dels till en utredning, benämnd »Majoritetsval och proportionalism», vilken finnes såsom bilaga fogad till Kungl. Maj:ts proposition nr 194 till 1932 års riksdag, dels ock till en inom utskottets kansli upprättad, till förevarande utlåtande såsom bilaga fogad kompletterande PM i ämnet.

I debatten om valsättet ha såväl majoritetsvals-systemets som proportionalismens anhängare utgått från en allmän demokratisk förutsättning innebärande, att den opinion inom väljarkåren, som kommer till uttryck vid röstavgivningen, bör bliva bestämmande för representationens sammansättning. Proportionalisterna ha hållit före, att detta krav ej kan realiseras, med mindre garantier skapas för att olika meningsgrupper bli representerade något så när i förhållande till sitt röstetal. Majoritetsvals-systemets anhängare ha icke ansett dylika garantier erforderliga. De ha visserligen erkänt, att majoritetsvals-systemet i vissa fall kunde leda till uppenbar disproportion mellan röststyrka och politisk representation, men de ha utgått ifrån att differenserna i regel icke skulle bliva så betydande, att de motiverade en proportionell valmetod. Särskilt har det betonats, att majoritetsvals-principen framtvingade bildandet av stora partier, som kunde bilda underlag för starka regeringar; redan bland väljarna uppstode en majoritetsbildning, som enligt systemets natur i förstärkt form komme att föreligga i representationen; oppositionen bleve visserligen underrepresenterad, men detta vore av mindre betydelse, då dess egentliga uppgift vore att genom vaksam kritik öva kontroll på majoriteten.

Efter det proportionella valsystemets införande i Sverige år 1909 har även här vid vissa tillfällen tanken på en återgång till det tidigare tillämpade majoritetsvals-systemet framförts i riksdagen. Sålunda väcktes där motioner i frågan åren 1925—1928, 1930 och 1941. Motionerna avstyrktes dock samtliga av konstitutionsutskottet (utl. 1925/10, 1926/18, 1927/9, 1928/29, 1930/20, 1941/17) samt avslogos av riksdagen med betydande majoriteter. Här må vidare erinras om att 1949 års riksdag i skrivelse (nr 208) till Kungl. Maj:t hemställt om utredning av frågan om reformering av det proportionella vals-systemet samt att riksdagen härvid hänvisat till konstitutionsutskottets av densamma godkända utlåtande (nr 20) i ämnet, däri inledningsvis bl. a. framhållits, att enighet i stort sett rådde hos oss om att valsystemet borde vara proportionellt och att därför tanken på en återgång till det tidigare tillämpade systemet med majoritetsval saknade aktualitet. Den begärda utredningen har numera igångsatts genom sakkunniga, tillkallade inom justitiedepartementet.

Utskottet, som delar den uppfattning vilken riksdagen sålunda så sent som föregående år uttalat i den i motionen väckta frågan, får under hänvisning härtill samt till den i föregående stycke omnämnda utredningen om det proportionella vals-systemet, hemställa,

att förevarande motion ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 4 maj 1950.

På konstitutionsutskottets vägnar:

HARALD HALLÉN.

Närvarande

från första kammaren: herrar Jones Erik Andersson, Karl August Johanson, Elmgren, Herlitz, Lindén*, Gustav Emil Andersson, Arrhén*, Weiland*, Damström* och Georg Pettersson; samt

från andra kammaren: herrar Hallén, Pettersson i Norregård, Swedberg*, Spångberg, Nolin, Jonsson i Haverö*, Nordkvist, Gustafsson i Bogla*, fru Svedberg och herr Häckner.

* Ej närvarande vid justeringen.

Reservation

av herrar *Karl August Johanson* och *Elmgren*.

P. M.

med uppgifter om valsystemet och de senaste politiska valen i Frankrike, Italien, Västtyskland och Storbritannien.*

Under tiden före det sista världskriget tillämpades i *Frankrike* vid valen till deputeradekammaren majoritetsval i enmansvalkretsar, varvid det för att en kandidat skulle bli vald i första omgången fördrades att denne erhöi majoritet av samtliga avgivna röster. Uppnådde ingen kandidat sådan majoritet, föranstaltades en andra valomgång, vid vilken endast relativ majoritet var erforderlig. De tre efter krigets slut framträdande ledande partierna — MRP, socialisterna och kommunisterna — förordade alla en övergång till ett konsekvent proportionellt valsystem; som främsta förespråkare för ett bibehållande av den äldre valmetoden uppträdde det nu försvagade radikal-socialistiska partiet. Den första vallagen, utfärdad 1945 av de Gaulle's provisoriska regering och avseende valen till den konstituerande församlingen, tillmötesgick endast delvis de ledande partiernas önskemål: den proportionella valmetoden accepterades, men valkretsarna gjordes så små att någon fullständig »proportionell rättvisa» icke uppnåddes. I den konstituerande församlingen fullföljdes sedan diskussionen om valmetoden med stor intensitet. En rad av olika partitaktiska hänsyn inspirerade ändringsförslag framlades, men den i oktober 1946 slutligen antagna vallagen är av i huvudsak samma innebörd som den första. Vid val till vad som enligt den nya författningen kallas nationalförsamlingen skall sålunda tillämpas en proportionell valmetod i kretsar, inom vilka utses från 2 till 11 medlemmar av församlingen.

Valmetodens innebörd kan belysas genom följande resultat, avseende det egentliga Frankrike, av valen till nationalförsamlingen den 10 november 1946:

	Röster	% av hela antalet röster	Mandat	Röster per mandat
Kommunister och därmed allierade	5 489 000	28,6	166	33 100
MRP	5 058 000	26,4	158	32 000
Socialister och därmed allierade	3 432 000	17,9	90	38 100
Konservativa grupper	2 466 000	12,8	70	35 200
Radikalsocialister och andra centergrupper	2 381 000	12,4	55	43 300
Gaullister	313 000	1,6	5	62 600

Den i *Italien* efter fascismens fall antagna författningen av den 27 december 1947 innehåller inga allmänna principer om valsystemet vid de politiska

* De anförda valsiffrorna grunda sig delvis på icke officiellt material.

valen. Bestämmelser härom återfinnas i 1948 års lagar om valen till senaten och till deputeradekammaren. Systemet vid val av senatorer, vilket ursprungligen var tänkt som majoritetsval i enmansvalkretsar, har blivit en egendomlig hybrid mellan en dylik ordning och proportionella val; om en kandidat har erhållit minst 65 % av de avgivna rösterna tillämpas den förra metoden men eljest den senare. För valen till deputeradekammaren gäller däremot det proportionella valsystemet. Med bortseende från den folkfattiga Aostadalen som endast väljer en deputerad, utsågos vid de senaste valen den 18 april 1948 mellan 5 och 37 eller i genomsnitt 19 deputerade per valkrets. Dessa val utföllo sålunda:

	Röster	% av hela antalet röster	Mandet	Röster per mandat
Kristliga demokrater	12 711 000	48,5	307	41 400
Folkfronten	8 137 000	31,0	182	44 700
Saragat (Social. enhetspartiet)	1 858 000	5,8	33	56 300
Nationella blocket	1 004 000	3,8	18	55 800
Monarkister	729 000	2,8	14	52 100
Republik. partiet	652 000	2,5	9	72 400
Italienska sociala rörelsen	527 000	2,0	6	87 800
Övriga	598 000	2,3	5	119 600

Vad *Tyskland* beträffar, gällde vid riksdagsvalen under Weimar-tiden ett genomfört proportionellt system. Det efter kriget år 1948 på de västallierade ockupationsmakternas initiativ sammankallade s. k. parlamentariska rådet — med främsta uppgift att utarbeta en ny författning för Västtyskland — skulle även utforma en lag för val till den förutvarande riksdagens motsvarighet, förbundsdagen. Härvid visade det sig att av de två största partierna önskade socialdemokraterna bibehålla den proportionella metoden medan den kristligt demokratiska unionen förordade ett majoritetsvalsystem. Den slutliga lösningen blev ett slags kompromiss, vars koncessioner åt majoritetsvalsprincipen ytterligare utvidgades genom ockupationsmakternas ingripande. Enligt den i juni 1949 antagna vallagen för den västtyska förbundsrepubliken fördelas mandaten i första hand på de olika delstaterna i förhållande till dessas folkmängd. Inom delstaterna uppdelas sedan mandaten dels på enmansvalkretsar, dels på en för hela delstaten gemensam lista i en ungefärlig proportion 60—40. Den som inom enmansvalkretsarna uppnår relativ majoritet blir vald. Vid fördelningen av platserna på delstatslistorna sammanräknas först alla på varje parti avgivna röster inom vederbörande delstat, och de till buds stående platserna fördelas på partierna efter proportionell metod, varvid dock de mandat, som partierna redan erhållit genom valen i enmansvalkretsar, frånräknas. För att över huvud taget tilldelas mandat på delstatslista måste ett parti ha minst 5 procent av rösterna.

De nedan återgivna uppgifterna från förbundsdaysvalet den 15 augusti 1949 synas dock närmast tyda på att skillnaderna mellan detta blandade valsystem och ett vanligt proportionellt system inte är alltför betydande, i varje fall när det gäller mandatfördelningen. I stor utsträckning uppställde vidare partierna samma kandidater i enmansvalkretsarna som på delstatslistorna.

	Röster	% av hela antalet röster	Mandat	Röster per mandat
Kristliga demokraterna	7 358 000	31,8	139	52 900
Socialdemokraterna	6 932 000	29,9	131	52 900
Liberaldemokraterna	2 789 000	12,1	52	53 600
Kommunisterna	1 360 000	5,9	15	90 700
Tyska partiet	940 000	4,1	17	55 300
Centrum	727 000	3,1	10	72 700
Bayerska partiet	987 000	4,3	17	58 000
Återuppbyggnadspartiet i Bayern	682 000	2,9	12	56 800
Övriga	1 351 000	5,8	9	150 100

I *Storbritannien* genomfördes före det senaste parlamentsvalet inom majoritetsvals-systemets ram en teknisk reform i fråga om valkretsindelningen med syfte att uppnå större likformighet mellan kretsarna. Vidare borttogs den rätt till dubbelröstning, som förut tillkommit vissa universitetsutbildade personer och vissa rörelseidkare.

Valet till brittiska underhuset den 23 februari 1950 gav följande resultat.

	Röster	% av hela antalet röster	Mandat	Röster per mandat
Arbetarpartiet	13 332 000	46,4	315	42 300
Konservativa	12 477 000	43,4	297	42 000
Liberaler	2 619 000	9,1	9	291 000
Irländska nationalisterna	93 000	0,3	2	46 500
Oberoende	112 000	0,4	1	112 000
Kommunister	92 000	0,3	—	—